

KYBERŠIKANA A JEJÍ ELIMINACE

Závěrečná práce

„Kvalifikační studium pro ředitele škol a školských zařízení“

období od 4. října 2018 do 30. června 2019

Zpracovala:

Mgr. Irena Grosmanová, zástupkyně ředitelky ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o.
Liberecký kraj

Pardubice – duben 2019

Anotace

Tato práce s názvem „Kyberšikana a její eliminace“ byla zpracována jako závěrečná práce v rámci absolvování vzdělávacího programu „Kvalifikační studium pro ředitele škol a školských zařízení“ realizovaného NIDV, krajské pracoviště Pardubice, v období od 4. října 2018 do 30. června 2019. Práce je zaměřena na kyberšikana, novodobý problém, s nímž se v poslední době setkávají učitelé stále častěji. Tento jev je zde stručně představen, jsou zde analyzovány příčiny jeho vzestupu, formy projevu a též média, jejichž prostřednictvím kyberšikana probíhá. Dále jsou zachyceny dopady na psychiku obětí, nastíněn postup při výskytu kyberšikany ve škole i mimo školní prostředí, možnosti eliminace tohoto negativního jevu do budoucna.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně, s využitím poznatků získaných absolvováním vzdělávacího programu „Kvalifikačního studia pro ředitele škol a školských zařízení“ a studiem odborné literatury.

Souhlasím s tím, aby moje závěrečná práce byla v NIDV používána jako studijní materiál pro další zájemce.

V Rožtokách u Jilemnice 11. 4. 2019

Mgr. Irena Grosmanová,
zástupkyně ředitelky ZŠ a MŠ Rožtoky u Jilemnice, p. o.
Liberecký kraj

.....

Obsah

Anotace	3
Obsah	4
Úvod	5
1. Kyberšikana.....	6
1.1 Novodobý problém	6
1.2 Příčiny	7
1.3 Prostředky	8
1.4 Formy, druhy	10
1.5 Následky	12
2. Eliminace.....	13
2.1 Prevence	13
2.2 Řešení již vzniklých situací.....	15
Závěr	18
Seznam použité literatury	20
Přílohy	22

Úvod

Kyberšikana a její eliminace je jednou z velkých výzev současného školství. S rostoucím rozvojem techniky a dovedností žáků nabývá tento problém na intenzitě. Netýká se totiž pouze výchovných poradců, školních metodiků prevence či třídních učitelů, kteří nejvíce pomáhají řešit obtížné situace žáků, ale je potřeba, aby o tomto jevu byli informováni všichni učitelé, aby uměli včas vhodně reagovat a též byli schopni poskytnout dostatečné informace rodičům. Na poli prevence je nutná spolupráce školy a rodiny, informování rodiče mohou být škole velkou nápomocí v zajišťování klidného bezpečného prostředí pro školní výuku dětí. Na druhé straně informovaný učitel má pak spíše šanci nepřehlédnout případné počátky kyberšikany, necítí se na tomto poli bezradný, protože „drží“ krok s dobou, vyzná se v moderních technologiích, ví, jak opatřit důkazy závadné činnosti, jak postupovat, aby oběti pomohl a další agresí zamezil. Problematika kyberšikany tak úzce souvisí i s počítačovou gramotností dospělých.

1. Kyberšikana

1.1 Novodobý problém

Co si vlastně představit pod pojmem kyberšikana? Jak lze odvodit již ze samotného slova, jedná se o určitý druh šikany. Ale i definování šikany jako takové není jednoduché, obnáší mnoho nejasného. Jak rozlišit hranici mezi běžným škádlením dětí mezi sebou a již škodlivým ubližováním, které může oběť poznamenat na velmi dlouho? Zvláště v případě kyberšikany, protože ta se odehrává především v oblasti psychické, rány, které působí, nejsou vidět, ale jejich dopady jsou velice závažné.

Za jeden z důležitých znaků se považuje pocit oběti, že toto konání jí není příjemné, cítí je jako obtěžující, ubližující a přála by si, aby přestalo. Je to důležitý prvek, protože řada agresorů se domnívá, že neubližují, že vlastně jen toho druhého „škádlí“, že je to druh zábavy, při které se baví všichni zúčastnění, dokonce i diváci. Oběť to ovšem takto nevnímá.

Dalším důležitým znakem je opakování této činnosti. Nejedná se tedy o ojedinělý jev, jednorázovou záležitost, kdy dotyčná osoba „překročila“ hranice a dopustila se tak nepříjemného jednání vůči druhému. Máme-li vyhodnotit nějaké chování jako projev kyberšikany, mělo by docházet k jeho opakování.

Mezi další charakteristiky, podle kterých lze určit, že se jedná o kyberšikana, pak patří urážení oběti, její zesměšňování, ponižování a to často na veřejnosti, či za asistence poměrně velkého publika. Problém kyberšikany mimo jiné spočívá v tom, že její dosah je mimořádně velký, moderními technickými vymoženostmi se šíří snadno a rychle, proto tak může způsobit mnohem větší psychickou újmu oběti než klasická šikana.

Dostáváme se k tomu, čím se tedy kyberšikana liší od běžné, klasické šikany. Je to především forma, médium, prostředek, jehož pomocí se odehrává. Jsou to moderní technologie, elektronická média, která, tak jako vše, co člověk doposud vynalezl, mohou dobře sloužit, ale mohou být též zneužita. Klasickým příkladem může být např. mobilní telefon žáka, kterým je pořízena dehonestující fotografie či video, to je následně umístěno na sociální síť a přeposíláno dál a dál, mezi čím dál větší okruh uživatelů, tj. diváků. Dalším důležitým znakem je to, že probíhá v odlišném prostředí – nikoli ve světě běžném, tzv. „reálném“, ale ve světě moderních

technologií, tzv. kyberprostoru. Před takovýmto druhem ubližování však není úniku, kyberprostor je totiž všude kolem nás a oběť ztrácí pocit bezpečí i ve svém domově, i tam dosáhnou možnosti moderních technologií, i tam si může přečíst ošklivý komentář, urážlivou SMS apod. Odpojení od kyberprostoru není pro šikanovanou osobu řešením, neboť tím se nepřestanou urážlivé informace šířit a druhý den při cestě do školy pak oběť „sklízí“ posměch, kritiku, urážky těch, kteří do kyberprostoru byli napojeni a vše se tam dozvěděli.

1.2 Příčiny

Co je vůbec příčinou kyberšikany? Proč se jí dopouštějí i osoby, do kterých bychom to vůbec neřekli?

Alena Černá (2013)¹ uvádí několik možných příčin. V první řadě velkou roli hraje možnost anonymity. Ta vede k tomu, že si člověk připadá méně zranitelný, domnívá se, že nemusí být odhalen jako původce závadného chování. Dalším důležitým faktorem je to, že se agresor nesetkává s obětí tváří v tvář. Proto se třeba i jinak bezproblémový žák dopouští jednání, kterého by se v přímém kontaktu leckdy neodvážil. Nevidí přímé následky svého činu, snadno proto zapomene na to, co udělal, má pocit, že se vše neodehrává v reálném světě, ale v jakémsi virtuálním prostředí, ztrácí tak zábrany.

Některé případy kyberšikany vznikly jako *důsledek vtipu, který se autorovi vymkl z rukou*.² Jindy je kyberšikana vyvrcholením školní šikany. Někdy agresoři uvádějí jako příčinu svého chování, že si to oběť zasloužila, že se jedná o odplatu. U někoho se taky může jednat o snahu zviditelnit se před vrstevníky, upoutat pozornost.

V neposlední řadě bych za důležitou považovala i tu okolnost, že v poslední době má řada rodičů čím dál méně času na výchovu svých dětí, ty pak tráví mnoho času u počítačů, bez dohledu. To je podhoubí, ze kterého poté snadno vyrůstá závadné chování, jako je kyberšikana. Dále hraje určitou roli i styl výchovy – pokud převažuje v rodině dominantní, autokratická výchova, děti si nezvnitřní zásady, které jsou jim vštěpovány. Chovají se sice dle požadavků dospělých, ale jen z obavy z postihu a trestu, a ve chvíli, kdy se ocitnou bez dohledu, jednají úplně jinak. Což je právě prostředí kyberprostoru, kde se pohybují bez dohledu dospělých, vnímají, že řada

¹ ČERNÁ, Alena. Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.

² Vanessa Rogers, 2011, s. 32.

rodičů, ale i učitelů se zde nevyzná, nerozumí programům, které děti používají, a mají tak pocit, že mohou dělat, co chtějí.

1.3 Prostředky

Pomocí jakých prostředků se kyberšikana odehrává? Na co by si měli dát pozor jak potencionální oběti, tak dospělí pokoušející se případnou kyberšikanu odhalit?

Vanessa Rogers³ mezi prostředky kyberšikany řadí:

- **textové zprávy** (tzv. SMS, případně MMS) – s výhrůžným, útočným obsahem, při použití SIM karty na jedno použití nemusí oběť zjistit, kdo ji obtěžuje;
- **fotografie nebo videoklipy pořízené mobilním telefonem** – lze pořídit snadno, rychle, v nestřeženém okamžiku, oběť ani nemusí vědět, že byla fotografována, a snímky či videa se poté šíří internetem a sociálními sítěmi dál, objevují se pod nimi zesměšňující komentáře, přetrvávají v kyberprostoru ještě dlouho poté;
- **mobilní telefonáty** – jde o opakované prozvánění, obtěžující telefonáty, případné ukradení telefonu oběti a jejím jménem volání dalším osobám, takže oběť je mylně považována za agresora, zveřejnění telefonního čísla oběti s nepravdivými údaji a úmyslem, aby jí volalo velké množství lidí (např. falešný inzerát apod.);
- **e-mailly** – dostupnost a snadnost založení e-mailového účtu pod nepravou identitou poskytuje agresorovi příležitost posílat útočné e-mailly, aniž by oběť opět zjistila, kdo na ni útočí;
- **chatovací místnosti** – možnost popovídat si písemně s přáteli a lidmi sdílejícími stejnou zálibu, např. ve hře, může být opět zneužita k útokům na vyhlédnutou oběť, dokonce formou tzv. „šeptání“ lze docílit, že zprávy vidí pouze oběť, ostatní účastníci chatu je zobrazeny nemají, často se zde objevuje flaming (viz kapitola 1.4);
- **instant messaging** – uživatelé této služby si píšou zprávy s tím, kdo je v danou chvíli také on-line, takže kontakt probíhá prakticky v reálném čase okamžitě, ovšem na rozdíl od chatu zpráva nezmizí v „propadlišti“ dalších zpráv, počká na svého adresáta v případě, že by zrovna nebyl on-line,

³ Vanessa Rogers, 2011, s. 33.

v současné době zřejmě nejvíc rozšířená platforma Facebooku Messenger, dále pak program Skype, ICQ apod.;

- **sociální sítě** – lidé sociální sítě využívají ke kontaktu nejen s přáteli skutečnými, ale i tzv. virtuálními (s nimiž se v životě nikdy nesešli), zveřejňují na nich řadu osobních informací a soukromých fotografií, nevhodným nastavením se však tyto mohou dostat i do nepovolaných rukou a být zneužity ke kyberšikanování (ať již prostřednictvím ubližujících komentářů, či šíření bez souhlasu fotografovaných osob apod.), patří sem např. Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, YouTube, Tik Tok aj.; svou podstatou skoro vybízejí k nevhodnému chování, konkrétně:
 - **Snapchat** slouží ke zveřejňování fotografií, ale dá se u nich nastavit velice krátká doba, po kterou se zobrazují, třeba jen pár sekund, během tohoto okamžiku si pak oběť ani nestihne pořídit důkaz (screen obrazovky);
 - na počátku vzniku **Facebooku** byla původně myšlenka hodnotit vzhled spolužaček;
 - **YouTube** slouží především ke zveřejňování videí, řada mladých lidí, ale i malých dětí touží stát se slavnými youtubery, kvůli tomu natáčí videa, která však mají nízkou kvalitu obsahu a stávají se pak terčem posměchu diváků (pod videa je možno psát komentáře), dokonce někteří „zdatnější“ youtuberi točí pak svá videa s ukázkami a dehonestujícími komentáři právě těchto začínajících autorů (tzv. je „hejtují“);
 - **Tik Tok**⁴ - původní název stránek a aplikace byl Musical.ly, uvádí se, že patří v současné době k 6 nejstahovanějším aplikacím a má přes půl miliardy uživatelů, tato aplikace slouží ke zveřejňování krátkých hudebních a jiných videí, která mohou autoři dle vlastního uvážení velmi snadno upravovat pomocí různých filtrů a efektů, tato videa jsou ovšem v základním nastavení veřejně přístupná komukoliv, aplikace je extrémně jednoduchá na ovládání (sdílení, lajkování, komentování, tagování, uploadování atd.), tím se stala zajímavou a dostupnou pro řadu i méně zkušených (potažmo mladších) uživatelů, některé funkce této aplikace opět přímo vybízejí k parodování a zesměšňování jiných videí a autorů, jedná se o tzv. duety, kdy uživatel natočí jen polovinu videa a pomocí hashtagu #duetwithme

⁴ Problém zvaný Tik Tok. Projekt E-Bezpečí [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevny-spojene-s-online-komunikaci/socialni-site/1403-problem-zvany-tik-tok>

propojí své video s někým, kdo vytvoří druhou polovinu, toto právě svádí ke vzniku mnoha parodujících videí (tzv. ironic memes);

- **internetové stránky, ankety, dotazníky** – jedná se o on-line vyplňování anket a dotazníků, vytvářejí je děti a dospívající i bez úmyslu zraňovat, ale často se týkají fyzického vzhledu („známkování“ spolužáků dle vzhledu) nebo pokládají ubližující otázky, odpovědi pak mohou být zveřejněny a použity k šikanování; k dalším podobným stránkám a aplikacím patří např. Ask.fm, Tellonym (následník Sarahahu) – odpovědi si u řady uživatelů může přečíst i neregistrovaný návštěvník stránky či aplikace.

1.4 Formy, druhy

S jakými formami kyberšikanování se můžeme setkat? Co vše konkrétně se za kyberšikanu považuje? Alena Černá⁵ člení formy kyberšikany následovně:

- **vydávání se za někoho jiného a krádež hesla** – agresor se vydává za oběť, vytvoří její falešný profil, z něj pak komunikuje, zpravidla nevhodně, s přáteli oběti a působí škody v jejich vzájemných vztazích, někdy dokonce zcizí oběti heslo k nějakému účtu a vydává se přímo za dotyčného majitele účtu;
- **vyloučení a ostrakizace** – oběť je neprávem vyloučena z nějaké skupiny, do které chce nebo má patřit, zvláště u mladých lidí je potřeba být členem nějakého společenství velmi důležitá a vyloučení je tedy vnímáno bolestně (např. z třídní facebookové skupiny apod.);
- **flaming** – jde o prudkou hádku dvou či více účastníků nějaké diskuse, ve které se navzájem slovně napadají, útočí na sebe, vyhrožují si, může přerůst až ve „válku“, pokud trvá delší dobu, o kyberšikaně mluvíme v tom okamžiku, kdy toto jednání účastník považuje za obtěžující, nepříjemné, rád by se mu vyhnul, ale agresor v něm i nadále pokračuje, vyhledává přítomnost oběti, jedinou cestou by bylo diskusní skupinu opustit, ale tím už by byla oběť vyloučena ze společenství, v němž chce být (např. diskusní fórum či chat k oblíbené hře apod.);
- **kyberharašení** – jedná se o opakované posílání zpráv agresorem oběti, na rozdíl od flamingu je to jednosměrná komunikace směrem k oběti;

⁵ Alena Černá, 2013, s. 24 – 27.

- **kyberstalking** – dal by se nazvat dalším stupněm kyberharašení, v silnější podobě, opakované zprávy obsahují výhrůžky, útočná a zastrašující sdělení, případně dokonce vydírání, oběť se již obává o své fyzické bezpečí;
- **pomlouvání** – šíření nepravdivých informací v kyberprostoru probíhá mnohem rychleji než v reálném světě a mají větší dosah, těžko se vyvracejí, škody takto napáchané mají tedy mnohem větší dopad;
- **odhalení a podvádění** – zde se myslí především zveřejnění informací osobního, intimního charakteru včetně fotografií těm, pro které nebyly určeny (např. prozrazení homosexuality oběti), přeposílání celých konverzací apod.;
- **happy slapping** – český překlad - tzv. šťastné fackování – příliš neodpovídá jevu, proto se spíše užívá anglická varianta, nejvíce rozšířené ve Velké Británii, jedná se o dopředu naplánovaný, promyšlený útok více agresorů na vyhlédnutého jedince, průběh útoku se nahrává a ihned poté předává na internet s úmyslem získat co nejzajímavější reakci oběti, jde o novodobý způsob zahánění nudy, bohužel svými klipy se podobných aktivit účastní i „slavné“ osobnosti (Brad Pitt, Puff Daddy⁶ aj.) a zvyšují tak popularitu této činnosti.

Metodický pokyn MŠMT 32550/2017-1 Příloha č. 7 *Co dělat, když – intervence pedagoga* vyčleňuje ještě tyto formy:

- kyberšikanu **s přítomností publika** (veřejnou), kdy se informace o oběti rozšiřují mezi velké množství uživatelů, většinou se jedná o zveřejnění ponižujících záznamů, slovní urážky, komentáře prostřednictvím veřejných komunikačních kanálů;
- kyberšikanu **soukromou** (bez přítomnosti publika), v ní zpravidla komunikují pouze pachatel a oběť, dochází při ní často k výměně intimních materiálů, dobrovolně, či pod nátlakem. Přítomno tak bývá vyhrožování, vydírání.

⁶ Happy Slapping. In: Nebud' obětí! [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <http://www.nebudobet.cz/?cat=happy-slapping>

1.5 Následky

Následky kyberšikany jsou tragické. V extrémních případech, ale bohužel ne tak ojedinělých končí smrtí šikanované osoby, sebevraždou. Mezi nejznámější případy, kdy si oběť sáhla na život, patří např. 14letá Anna Halman z Polska, kterou spolužáci ve třídě napadli, simulovali znásilnění, celou scénu si natočili a vyhrožovali jejím zveřejněním, což pak nakonec také provedli. Dívka trauma neunesla.⁷

Patric Ryan Halligan, 13letý Američan, byl za to, že se bránil fyzické šikaně, vystaven kyberšikanování. Agresoři na školním webu zveřejnili intimnosti z chlapcova života, včetně pomluvy o jeho homosexualitě. I Patric spáchal sebevraždu.⁸ Podobných případů ze zahraničí by bylo možno uvést více.

Ovšem ani ostatní následky kyberšikany, většinou psychické, nejsou zanedbatelné. Oběť se cítí ponížena, zesměšněna, může dojít ke snížení sebevědomí, až k pochybnostem o hodnotě vlastní osoby, je vyřazená z kolektivu, obává se chodit do školy, začít někomu opět důvěřovat. Napadená osoba pociťuje úzkost, strach, bývá neurotizována, často nepomůže ani změna prostředí, školy apod.

I u nás v České republice se případy kyberšikany množí, uvádí se dle různých průzkumů, že s nějakou její formou se setkalo až 50 % dětí a dospívajících.⁹ Momentálně probíhá na našem území výzkum zaměřený na kybernetickou agresi a vybraná rizika v prostředí internetu a mobilních telefonů, realizuje jej projekt E-Bezpečí Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

⁷ Kyberšikana: Následky kyberšikany. Nebuď obět! [online]. [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.nebudobet.cz/?cat=kybersikana&page=nasledky-kybersikany>

⁸ Tamtéž

⁹ ČÁP, David. Předmluva k českému vydání. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011, s. 12. ISBN 978-80-7367-984-2.

2. Eliminace

Je možné kyberšikanu odstranit? Máme se snad smířit s tím, že s rozvojem technologií se tohoto problému nezbavíme a brát ho jako nutné zlo, daň pokroku? Úplná, naprostá eliminace možná asi není. Určitě se však na tomto poli dá podniknout řada kroků, které nakonec povedou k ozdravení kyberprostoru a zmenšení rizik, která s jeho používáním souvisejí. Tyto postupy se dají rozčlenit z hlediska času použití do dvou samostatných oddílů. Jeden se pokouší předcházet vzniku kyberšikany, pak hovoříme o prevenci, druhý reaguje až na proběhlé agrese, pak nastupuje řešení situace s přijetím nápravných opatření.

2.1 Prevence

Základem účinné prevence je v první řadě informovanost. A to jak dětí, tak rodičů, učitelů a vůbec všech, kdo přicházejí s kyberprostorem do kontaktu. Může se tak dít formou besed, přednášek, různých praktických cvičení apod., metod se nabízí celá řada a právě již zmíněná kniha Vanessy Rogers nabízí celou řadu praktických materiálů pro učitele, studenty a žáky.

Z důležitých zásad a pravidel chování na internetu, které Vanessa Rogers doporučuje rodičům, citujme¹⁰ např. tato:

- naučit děti etickým pravidlům komunikace ve virtuálním světě,
- všímat si, jak se děti chovají při používání mobilu či internetu (např. rozrušení apod.),
- zvážit umístění počítače v domácnosti, hůř se vnímá chování dítěte za zavřenými dveřmi,
- využívat možností rodičovské kontroly, rodičovského zámku, aby děti nemohly na stránky s nevhodným obsahem,
- učit děti zásadám, že problémy ze skutečného světa je lepší vyřešit osobně než prostřednictvím elektronických médií,
- naučit děti bezpečnému chování – např. nepřijímat žádosti o přátelství od neznámých lidí, nezveřejňovat nic, co bychom neřekli na ulici cizímu člověku (detaily z osobního života, fotografie bytu, členů rodiny, plány na dovolenou apod.), počítat s tím, že informace zveřejněná pro přátele může doputovat dále, než jsme původně zamýšleli,

¹⁰ Vanessa Rogers, 2011, s. 36.

- vést děti k dodržování podmínek užívání různých internetových služeb – např. podmínkou používání Facebooku je dosažení věku 13 let a výše, mladší děti by tedy na FB vlastní účet mít neměly (ale i ostatní aplikace a webové stránky, které byly zmíněny výše, mají v pravidlech používání stanovené věkové hranice, většinou se pohybují od 13 let výše, někde je podmínkou dospělost uživatele, či rodičovská kontrola, v případě porušení této podmínky hrozí uživateli deaktivace účtu).

Kde mohou rodiče a další zájemci získat podrobnější informace? Stránek zabývajících se kyberšikanou a dalšími nebezpečími hrozcími na internetu je již poměrně slušná řada. Jsou to např. tyto:

- Projekt Minimalizace šikany (občanské sdružení AISIS ve spolupráci s podporou Nadace O2 a Dr. Michala Koláře) – stránky www.minimalizacesikany.cz,
- Projekt E-Bezpečí – metodické materiály, internetová poradna – www.e-bezpeci.cz,
- Národní centrum bezpečnějšího internetu – jde o nevládní neziskové sdružení, zabývající se zvyšováním obecného povědomí o nebezpečích online činností, uskutečňuje několik aktivit:
 - **Saferinternet.cz** – stránky podporující vzdělávání především dětí (ale i třeba seniorů) v oblasti ICT – www.saferinternet.cz,
 - **Bezpečně online** – stránky o bezpečném internetu pro děti, jejich rodiče a vyučující – www.bezpecne-online.cz,
 - **Horká linka** – přijímá hlášení nezákonného obsahu na internetu, předává informace Policii ČR – www.horkalinka.cz,
 - **Linka pomoci** – pomáhá dětským obětem internetové kriminality – www.pomoconline.cz,
 - **Červené tlačítko** – jedná se o program (software), který po instalaci do prohlížeče umožňuje pouhým stiskem odeslat hlášení do centra o závadném obsahu na internetu, po posouzení je pak případně hlášení předáno Policii ČR,
- Kyberšikana.eu – projekt dvou studentek, prezentovaný na 8 základních školách, stránka zaměřená na prevenci, vysvětlující různé pojmy související s pohybem po síti apod.,

- Stop kyberšikaně - tým zkušených lektorů, kteří se zabývají kyberšikanou 15 let, autoři příruček Bezpečně na internetu, Senior v kyberprostoru, Holky, kluci, pozor na kyberprostor (na jejich stránkách <http://sikana.pb.cz/> je zdarma ke stažení),
- Google.cz – oblíbený internetový prohlížeč se snaží reagovat na aktuální situaci a nabízí služby Centra bezpečnosti pro rodiče a děti (např. možnost nahlášení nevhodného obsahu na YouTube, nebo na webovém albu Picasa),
- Nebud' obět' – organizace z oblasti Ostravy a Moravskoslezského kraje specializující se rizika internetu a komunikačních technologií – www.nebudobet.cz.

2.2 Řešení již vzniklých situací

I přes dobrou prevenci, výchovnou práci učitelů a pečlivou pozornost rodičů může nastat situace, že dojde ke kyberšikaně. Jak postupovat v takovém okamžiku?

Co by měli udělat rodiče při zjištění, že jejich dítěti je kyberneticky ubližováno?

1. Zachovat klid, nejednat ukvapeně.
2. Dítě by mělo ukončit komunikaci.
3. Nereagovat na agresora, neodpovídat, nevracet útok.
4. Zamezit přístup agresora k dítěti.
5. Zablokovat útočníkovi přístup k účtu – nahlásit poskytovateli služby, změnit telefonní číslo dítěte apod.
6. Uchovat důkazy (klávesa Print Screen).
7. Obrátit se na odborníky.
8. Kontaktovat školu, specializované instituce (PPP, policii).

Co by měli udělat učitelé v případě, že se dozvědí o probíhající kyberšikaně?

Především se řídit doporučeními obsaženými v metodickém pokynu MŠMT č. j. 21149/2016 a jeho přílohou č. 7 týkající se kyberšikany (č. j. MSMT- 32550/2017-1). Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Možnosti školy a postup učitelů ovšem záleží na tom, kdy kyberšikana probíhá.

- a) **Pokud se odehrává v době výuky**, může nastoupit přímá léčba – školní metodik prevence rozhodne podle situace, zda by mohla škola zvládnout situaci sama, nebo zda pozvat odborníka specialistu.
- b) **Pokud neprobíhá při výuce**, nemůže škola přímo řešit, kyberagresora nemůže ani postihnout, učitel pomůže postiženým žákům radou, zmapuje vztahy ve třídě, ověří, zda tam neprobíhá i školní šikana.

Jak má tedy škola postupovat konkrétně? V případě, že kyberšikana prokazatelně souvisí s činností školy, doporučuje se následující:

1. Podpořit oběť a zajistit její bezpečí (zklidnit oběť, její reakce mohou být přehnané, někdy až suicidní).
2. Zajistit co nejvíce důkazních materiálů (např. screenem internetové stránky, SMS, zajistit seznam žáků, kteří se stali publikem apod.). V případě uzavřených diskusních skupin kontaktovat odbornou instituci, která pomůže důkazní materiály zajistit jinými cestami. Vždy je třeba dbát na bezpečí svědků, z důkazních materiálů by nemělo být zřejmé, jak byly opatřeny.
3. Incident vždy vyšetřit, zjistit tedy kde probíhal, jak dlouho trval, kdo se do něj zapojil, jaký dopad měl na oběť, jakými prostředky probíhal apod.
4. Informovat rodiče obou zúčastněných stran, tedy nejen oběti, ale i agresora (pokud se jej podařilo vypátrat).
5. Zkonzultovat řešení s dalšími institucemi, např. s Českou školní inspekcí, se zřizovatelem apod.
6. Po vyšetření celé situace žádat konečný verdikt a informace ode všech zapojených institucí (např. Policie ČR, OSPODu, pedagogicko-psychologické poradny atd.).
7. Postupovat v souladu se školním řádem a zvolit odpovídající kázeňská opatření agresorů.
8. Provést preventivní opatření, aby se podobné chování v budoucnu neopakovalo.

Nelze ani zapomínat na rodiče agresorů. I oni musí na zjištěnou kyberšikanu prováděnou jejich dítětem patřičně reagovat. Rozhodně by měli vyvodit důsledky a stanovit taková opatření, aby jejich potomek pochopil, že se tohoto jednání dopouštět nesmí. V případě opakovaného páčání kyberšikany pak trest úměrně zvyšovat. Na druhou stranu je potřeba dítě zároveň pozitivně motivovat, aby mělo snahu na sobě

zapracovat a zlepšit se. Tzv. „zaškatulkování“ dítěte situaci nijak nepomůže. Viník musí cítit, že dostává novou šanci a že má smysl na sobě pracovat. Zákazy využívání IT kyberšikanu neřeší, a to ani u agresora, ani u oběti. Rodiče však musí být důslední, což je samozřejmě náročné. Měli by i nadále spolupracovat se školou.

Pokud kyberšikana nesouvisela prokazatelně s činností školy, škola nemůže udělovat kázeňské tresty. To ovšem neznamená, že by neměla nic dělat a touto situací se nezabývat. Doporučuje se následující:

1. Zjistit, kterých tříd se kyberšikana týká, a v nich pak provést proškoleným odborníkem sociometrii.
2. Doporučit rodičům oběti vhodný postup, tj. poradit jim zajištění důkazů, obrácení se na specializovanou instituci (Linka bezpečí, Dětské krizové centrum, PPP), kontaktování Policie ČR, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popř. podání žaloby k soudu.
3. Informovat se souhlasem zákonného zástupce oběti či souhlasem přímo zletilé oběti zasažené žáky o postupu při řešení kyberšikany, aby neměli pocit, že toto jednání zůstane nepotrestáno. Škola by měla sdělit, že ona sice v tomto případě trestat nemůže, ale případ byl předán policii či soudu.

Závěr

Závěrem je třeba připomenout, že *kyberšikana stejně jako šikana není v České republice trestným činem. Takovéto chování ale může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů. V případě kyberšikany může jít například o vydírání, vyhrožování, nebezpečné pronásledování (stalking) nebo útisk.*¹¹

Tato práce se zabývala především problémem kyberšikany žáků ze strany jejich vrstevníků, ale nesmíme zapomenout, že objektem kyberšikany se mohou stát i dospělí lidé, na půdě školy především učitelé. Nelze se např. divit tomu, když učitelé nechtějí poskytovat své soukromé číslo rodičům žáků, jsou doloženy případy, kdy číslo bylo zveřejněno u inzerátu a dotyčná osoba byla nakonec nucena změnit si telefonní číslo, aby se zbavila otravujících volání. Snad neznámější je případ z pražské střední školy Na Třebešíně¹², kde počínání 3 žáků vedlo k tomu, že učitelka skončila na psychiatrii a poté zemřela. Přímá souvislost úmrtí s konáním chlapců prokázána nebyla, ale jednotlivé prvky šikanování (jehož součástí byla i kyberšikana – natočení videí a jejich sdílení na internetu) byly kvalifikovány státním zástupcem jako trestné činy a všichni tři mladí muži putovali před soud.

Dále je třeba uvést, že tato práce se zabývá pouze kyberšikanou, nikoli všemi trestnými činy souvisejícími s internetem a moderními technologiemi. Je potřeba odlišit kyberšikanu od jednorázových kyberútoků, či jiné trestné činnosti – např. kybergroomingu, sextingu apod. Pravdou je též, že kyberšikana a jiná trestná činnost páchaná prostřednictvím internetu spolu často velmi úzce souvisí, tak jako kyberšikana souvisí s běžnou šikanou ve školním prostředí.

Této problematice se začíná dostávat pozornosti, ať již v podobě odborných prací, či filmového zpracování, které je pro laickou veřejnost dostupnější a také přispívá k šíření osvěty a prevenci. Namátkou můžeme jmenovat film Šikana po síti (Cyberbully – Velká Británie, 2015).

Při psaní této práce jsem na internetu (např. na stránce Youtube.com) viděla tolik videí natočených žáky při hodinách s cílem zesměšnit učitele,¹³ až mi z toho bylo smutno. Musím říct, že v naší malé venkovské škole se nám zatím relativně daří udržovat chování žáků v patřičných mezích, ovšem i my už jsme se v poslední době

¹¹ ČÁP, David. Předmluva k českému vydání. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. s. 12.

¹² TŘEČEK, Čeněk. Soud rozhodl o mladících, kteří šikanovali učitelku. Není zřejmé jak [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/soud-sikana-trebesin.A161207_150926_krimi_cen

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=NA7djeJP0a8>

setkali minimálně se 3 případy počínající kyberšikany, které jsme byli nuceni řešit. Jednalo se o kyberšikanu mezi žákyněmi II. stupně, konkrétně 2x šlo o posílání urážejících SMS a zpráv na Messengeru, 1x o nabádání spolužáků k tzv. nahlášení aktivity nevinné oběti, aby jí byl administrátory zablokován účet a ona nemohla používat danou aplikaci (kyberšikana v zastoupení). Škola postupovala v souladu se svým preventivním programem a podařilo se nám dalšímu pokračování této závadné činnosti zabránit. V současné době pracujeme především na prevenci, abychom do budoucna zlepšili povědomí žáků o tomto problému a předešli tak případným dalším projevům kyberšikany. Je to pro nás výzva, i v souvislosti s tím, že jsme zajistili pokrytí celé školy sítí Wifi (z výukových důvodů), tudíž se možnost žáků dostat se na internet v době vyučování zvýší a lze očekávat, že by mohly opět nastat nějaké problematické situace. Přesto v tomto směru souhlasíme se stanoviskem ČŠI¹⁴, která se vyjádřila v tom smyslu, že zákaz používání mobilů o přestávkách, či dokonce jejich odebrání žákům, je proti našemu právnímu řádu. Taktéž se kloníme k názoru, že je „... velmi důležité ... to, aby školy uvažovaly také nad možnostmi didaktického využití mobilních telefonů ve vzdělávání i při volnočasových aktivitách žáků v rámci pobytu ve škole.“¹⁵ Obdobný názor pak zaujal k tzv. kulatý stůl EDUinu a SKAV,¹⁶ který moderoval pan M. Kaderka a u nějž se sešli B. Brdička (JŠI, SKAV), P. Karvánek (ZŠ a MŠ Antonína Čermáka, Praha 6), J. Kršňák (Institut pro podporu inovativního vzdělávání), M. Provazník (ZŠ Strossmayerovo nám., Praha 7), M. Sedláčková (NÚKIB), S. Šulc (ČSU), R. Jandová (Asociace Montessori ČR). Osobně se kloním k názoru, že zákaz problém neřeší, je potřeba s žáky pracovat a moderní technologie je naučit používat vhodným způsobem. Nelze se „vrátit zpátky na stromy“, zavírat oči před pokrokem a používat metody, techniky a prostředky z doby minulého, či dokonce předminulého století. Místo toho je nutné naučit děti odpovědně se chovat, rozmyslet důsledky jednání a rozhodovat se v souladu s morálkou a pravidly slušného chování.

¹⁴ Stanovisko České školní inspekce k regulaci užívání mobilních telefonů ve školách. *Pedagogicke.info* [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <http://www.pedagogicke.info/2019/01/stanovisko-ceske-skolni-inspekce-k.html>

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ Videozáznam: Kulatý stůl SKAV a EDUin Mobily ve škole – ano, či ne?

Seznam použité literatury

- ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.
- FIALOVÁ, Eva. *Stop kybernásilí na ženách a mužích: (Legislativní analýza)* [online]. Praha, 2015, 18 [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/kybers-780-ikana-analy-769-za-popularizac-780-ni-769-ef_edit.pdf
- Kyberšikana: Následky kyberšikany. *Nebud' obět!* [online]. [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.nebudobet.cz/?cat=kybersikana&page=nasledky-kybersikany>
- *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních*. In: MSMT-21149/2016.
- O nevhodných přístupech v rodičovské výchově, psychickém násilí a jeho vlivu na vývoj dítěte. In: *Šance dětem* [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/o-nevhodnych-pristupech-v-rodicovske-vychove-psychickem-nasili-a-jeho-vlivu-na-vyvoj-ditete-48.html>
- *Problém zvaný Tik Tok. Projekt E-Bezpečí* [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/socialni-site/1403-problem-zvany-tik-tok>
- Příspěvatelé Wikipedie, *Počítačová gramotnost* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 25. 09. 2018, 06:11 UTC, [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Po%C4%8D%C3%ADta%C4%8Dov%C3%A1_gramotnost&oldid=16487889
- ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
- Stanovisko České školní inspekce k regulaci užívání mobilních telefonů ve školách. *Pedagogicke.info* [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <http://www.pedagogicke.info/2019/01/stanovisko-ceske-skolni-inspekce-k.html>
- Šialená učitelka. In: *Youtube* [online]. 22.04.2010 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=NA7djeJP0a8>

- TŘEČEK, Čeněk. *Soud rozhodl o mladících, kteří šikanovali učitelku. Není zřejmé jak* [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/soud-sikana-trebesin.A161207_150926_krimi_cen
- Videozáznam: Kulatý stůl SKAV a EDUin Mobily ve škole – ano, či ne? In: *Youtube* [online]. 19.01.2019 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://youtu.be/6A1ATPAjdk>

Přílohy

Příloha č. 1 – Přehled legislativy

- **Školský zákon** (zákon 561/2004 Sb.)
- **Trestní zákoník** (zákon 40/2009 Sb.)
 - Trestné činy proti svobodě
 - § 175 Vydírání
 - § 176 Omezování svobody vyznání
 - Trestné činy proti právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství
 - § 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv
 - § 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí
 - § 184 Pomluva
 - Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti
 - § 191 Šíření pornografie
 - § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií
 - § 193 Zneužití dítěte k výrobě pornografie
 - § 193b Navazování nedovolených kontaktů s dítětem
 - Trestné činy proti rodině a dětem
 - § 201 Ohrožování výchovy dítěte
 - § 202 Svádění k pohlavnímu styku
 - Trestné činy proti majetku
 - § 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací
 - § 231 Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat
 - § 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti
 - Trestné činy obecně ohrožující
 - § 287 Šíření toxikomanie
 - Trestné činy narušující soužití lidí
 - § 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci
 - § 353 Nebezpečné vyhrožování

- § 354 Nebezpečné pronásledování
 - § 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob
 - § 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod
- **Občanský zákoník (zákon 89/2012 Sb.)**
 - Oddíl 6 Osobnost člověka
 - Hlava III, Díl 1 Náhrada majetkové a nemajetkové újmy
 - **Zákon o elektronických komunikacích (127/2005 Sb.)**
 - § 67 Identifikace zlomyslných nebo obtěžujících volání
 - § 93 Zneužití elektronické adresy odesílatele
 - **Zákon o ochraně osobních údajů (101/2000 Sb.)**
 - § 9 – § 11 Citlivé údaje
 - § 44, odst. 2, písmeno c
 - § 44a, odst. 3

Příloha č. 2 - Školní řád ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o. – dodatek týkající se používání WiFi (se zdůrazněním bodů týkajících se případné kyberšikany)

Pravidla pro používání WiFi sítě v ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o.

1. WiFi je zdarma k dispozici v určených prostorách školy (chodby, učebny).
2. WiFi síť smějí používat pouze zaměstnanci nebo žáci ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o. Ukončením školní docházky či pracovního poměru toto právo zaniká. Krátkodobé používání WiFi sítě jiným osobám může povolit a zajistit pouze ředitel školy.
3. Během výuky může učitel povolit žákům používání WiFi signálu k výukovým účelům. Během přestávek mohou žáci po písemném souhlasu rodičů používat WiFi síť.
4. Na službu WiFi není právní nárok a škola neodpovídá za škody, které by mohly uživateli v důsledku těchto okolností vzniknout. Škola má právo monitorovat činnosti jednotlivých uživatelů sítě.
5. V případě technických nebo jiných problémů si ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o., vyhrazuje možnost službu omezit nebo zastavit.
6. Je zakázáno poskytovat přihlašovací údaje komukoliv mimo školu nebo provádět činnosti, které vedou k narušení soukromí jiného uživatele, a to i tehdy, kdy jiný uživatel svou nedbalostí umožní přístup k citlivým údajům.
7. Uživatel WiFi sítě ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o., musí respektovat všechna autorská práva stanovená platnými právními předpisy.
8. Je zakázáno vyhledávat, prohlížet, tisknout a šířit elektronické dokumenty s pornografickým nebo národnostně a nábožensky urážlivým obsahem, stránky propagující rasismus, násilí nebo podněcující k užívání drog.
9. Je zakázáno provozovat hazardní hry a vše, co je neslučitelné s platnými právními předpisy ČR.
10. ZŠ a MŠ Roztoky u Jilemnice, p. o. neodpovídá za škody způsobené uživateli v důsledku výpadku sítě, opožděného dodání či poškození dat, ani za škody vzniklé chybným nastavením uživatelského zařízení.
11. Porušení pravidel užívání WiFi sítě bude považováno za porušení školního řádu, podle kterého může být uloženo kárné opatření.

12. WiFi není určena ke stahování velkého množství dat. Buďte ohleduplní k ostatním uživatelům.

V Roztokách u Jilemnice dne 26. 2. 2019

Mgr. Kateřina Zahálková, v. r.
ředitelka školy

Příloha č. 3 - Slovník pojmů

hejt	vyjádření nenávisti, odporu k něčemu; z anglického "hate" (nenávidět, nesnášet, nenávist, zášť)
hashtag	([hešteg]) je slovo nebo fráze označená znakem „#“ (tzv. mřížka, plůtek či hash). Význam slova označeného tímto symbolem je dnes chápán jako forma klíčového slova. Nejčastěji je využíván v informačních systémech k „jednoznačnému“ označení článků, dokumentů nebo jejich částí, popřípadě klíčových, či podstatných slov. Krátké příspěvky na mikroblozích nebo na sociálních sítích mohou být označeny umístěním „#“ před významná slova, např. #encyklopedie.“
kybergrooming	komunikace sexuálního útočníka s dítětem, jejímž cílem je přimět dítě k osobnímu setkání, na kterém pak může dojít k sexuálnímu zneužití dítěte, případně opakovanému zneužívání.
lajk	tlačítko "to se mi líbí" na Facebooku; z anglického like [lajk]
mem	charakteristický předávaný prvek lidské kultury (zvyk, myšlenka aj.)
sexting	slovo vzniklo složením slov sex a textování, neboť se jedná o rozesílání textových zpráv se sexuálním obsahem. nověji označuje také publikování těchto informací na internetu, stejně jako zveřejňování vlastních obnažených fotografií nebo videí se sexuálním obsahem
upload	načíst, nahrát